

TÜRKİYE'DE PLANLAMA: SEKTÖREL GELİŞMEDEN KALKINMAYA KALKINMADAN STRATEJİYE¹

Barış ÖVGÜN*

Bu çalışma, Türkiye'de planlamanın 1930'lerden günümüze arz ettiği sürekliliği ve geçirdiği değişimi ele almaktadır. Çalışma, bu süre içindeki değişimin, planlamaya yaklaşım konusundaki temel değişikliklerden hareketle, beş farklı dönemde incelenebileceği savına yaslanmaktadır. Çalışmada bu şekilde bir dönemlendirmeye gidilmesinin temel nedeni ekonomik ve toplumsal yapıya ilişkin sektörel gelişme, kalkınma ve strateji belirleme şeklinde farklı planlama anlayışlarının benimsenmiş olmasıdır. Bu bağlamda planlama anlayışındaki süreklilik ve değişim, farklı dönemlerde değişik özellikler sergileyen planlama düşüncesinin temel değerleri, kavramları, amaçları ve örgütlenmeleri ortaya konularak analiz edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Devlet, kalkınma, planlama, strateji, örgütlenme

Hangi üretim modeli seçilmiş olursa olsun ekonomik ve toplumsal yapı bir şekilde planlanmaktadır. Örneğin merkezi planlama anlayışında planlar ile üretim seviyesinden tüketim seviyesine kadar ekonomik ve toplumsal yaşamın her alanı ayrı ayrı düzenlenmektedir. Kapitalist planlama anlayışında ise piyasanın oluşmadığı ya da yeterince işlemediği durumlarda planlamaya ve devlet müdahalesine başvurulmaktadır. Bu tür planlamanın temel amacı iktisadi istikrarı sağlamak ve tam istihdam düzeyini garanti edecek bir talep düzeyi yaratabilmektir.² Bu iki modelin özelliklerini barındıran karma ekonomik modelde ise planlama, sadece piyasa başarısızlıklarını gidermeye çalışmayan, bu süreçte piyasaya karşı bir tutum takınmayan ancak ekonomik ve toplumsal yaşamın da doğrudan piyasa tarafından yönetilmesine izin vermeyen özellikler sergilemektedir. Bu çerçevede plan-

¹ Bu çalışma *Bürokrasiden Yönetişime: Yönetim Biçiminin Değişmesi* başlıklı doktora tez çalışması esas alınarak hazırlanmıştır.

* Dr., AÜ SBF Araştırma Görevlisi.

² Alkan Soyak, *Ulusaldan Uluslarüstüne İktisadi Planlama ve Türkiye Deneyimi*, Der Yayınları, İstanbul, 2006, s. 8 ve 67.

lamayla kaynak tahsisinin, istikrarlandırmanın ve gelirin yeniden dağılımının sağlanması amaçlanmaktadır.³

Türkiye’de benimsenen planlama anlayışı 1980’li yıllara kadar genel olarak karma ekonomik modelin planlama anlayışı olarak belir-
mekte ancak bu yıllardan sonra serbest piyasa sisteminin egemenliği
altında önemli değişimler yaşamaktadır. 1930’lu yıllardan günümüze
planlama ya belirli sektörlerle sınırlanmakta, ya ekonomik ve toplumsal
yaşamı bir bütün halinde ele almakta ya da sadece genel stratejinin
belirlendiği bir konuma sahip olmaktadır. Bu çerçevede Türkiye’de
planlama anlayışı birbiriyle ilişkili olarak belirli dönemlere ayrılabil-
mektedir. Bu dönemlerin genel özelliği kendi içinde bütünsel bir özel-
lik göstermeleri ve birbirlerinden farklı planlama anlayışlarını barın-
dırmasıdır. Bu çalışmada da Türkiye’nin planlama serüveni beş ayrı
dönem çerçevesinde ele alınmakta ve uygulamaya konulan planlama
anlayışları ve bu anlayışın örgütlenmesi bir başka deyişle kurumsal
boyutu yasal düzenlemeler temelinde analiz edilmektedir.

Bu çerçevede ilk olarak 1930’lu yılların sanayi planlılığı ve ikin-
ci olarak da tarıma dayalı programlama çalışmaları olarak beliren
1940’lı yıllar ile plansızlığın plan olarak ön plana çıkarıldığı 1950’li
yıllar ele alınmaktadır. Çalışmanın üçüncü dönemi, kalkınma planla-
ması dönemi olarak nitelendirilen 1960-1980 yıllarına ilişkindir. Bu
dönem planlama düşüncesinin doğuşu, kurumsallaşması ve çöküşü
üzerinde analiz edilmektedir. Dördüncü dönem, planlamanın piyasa-
laşması olarak karşımıza çıkan ve planlamanın hem anlam hem de
işlev açısından önemli değişiklikler yaşamaya başladığı 1980’li yıllar-
dır. Beşinci dönem ise strateji odaklı olarak hazırlanan planlama anla-
yışına bağlı olarak devlet örgütlenmesinde de önemli değişiklik ve
dönüşümlerin yaşandığı 2000’li yılların stratejik planlama anlayışıdır.
Çalışmada bu dönem üzerinde özellikle durulmasının temel nedeni
planlama anlayışının hem makro düzeyde hem de mikro düzeyde dev-
letin yönetim biçimiyle uyumlu bir değişim süreci içine girmesi ve
planlamada devlet odaklı yaklaşımın şirket odaklı bir hale dönüşerek
kendisinden önceki planlama uygulamalarından büyük bir kopuşu
simgelemesidir.

SEKTÖREL SANAYİLEŞME AMACI: 1930’LU YILLAR

Türkiye’de planlı dönemin başlangıcı olarak 1930’lu yılları temel
hareket noktası olarak almak gerekmektedir. Her ne kadar 1923-1930
döneminde ekonomik gelişmede devletin öncülüğüne vurgu yapılmış

³ Oktar Türel, “Türkiye’de 1978-79 Bunalımı ve Merkezi İktisadi Planlama”, *Türki-
ye’de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü 1960-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayın-
ları, İstanbul, 2010, s. 411.

olsa da⁴ dönem içinde planlı kalkınma konusunda somut adımlar atılamamıştır. Bu yöndeki somut adımlar ancak 1930'lu yıllarda atılabilmiş ve planlama devletçilik düşüncesi bağlamında gündeme gelmiştir. Ancak hemen belirtmek gerekmektedir ki devletçilik politikası kendi içinde türdeş bir özellik göstermemekte ve 1930'lu yıllar kendi içinde farklı dönemlere sahip olmuştur. Bu dönemlerden ilk aşamayı oluşturan 1929-1931 döneminde devletçilik politikası ülkenin hızlı bir şekilde kalkınabilmesi amacıyla ama sadece iktisadi işlerle sınırlı bir şekilde tanımlanmış ve bu nedenle de devletçilik politikası daha ılımlı özellikler sergilemiştir.⁵ 1932-1933 yılları ise devletçilik politikası bakımından bir önceki dönemden farklı olarak devletin ekonomik yaşama Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası aracılığıyla daha yoğun bir şekilde müdahale ettiği bir dönemdir.⁶ 1933 yılı ise katı devletçilik anlayışının değişime uğradığı bir dönemin başlangıcı olarak gösterilmektedir.⁷ 1933 yılının devletçilik anlayışında özel sektöre kaymaların yaşandığı bir süreç olarak nitelendirilmesinin temel nedeni bir önceki dönemde Mustafa Şeref Bey'in İktisat Bakanlığı döneminde ekonomiye devlet müdahalesini öngören çeşitli yasal düzenlemelerin yapılmasına karşılık burjuvazinin talepleri doğrultusunda İktisat Bakanlığı'na aşırı devlet müdahalelerine sıcak bakmayan Celal Bayar'ın getirilmiş olmasıdır.⁸ Bu durum Bayar'ın sanayi programı hakkındaki görüşlerinde de net bir şekilde ortaya çıkmakta ve Bayar, sanayi programında özel kesime de pay verilmesi gerektiğini ve esas olarak bu işin İş Bankası'nın üstleneceği yatırımlarla karşılanacağını belirtmektedir.⁹ Bu çerçevede Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası'nın ekonomik gelişmedeki öncül rolü,¹⁰

⁴ Ali Nejat Ölçen, *Kemalizmin Ekonomisi*, 2. B., Güldikeni Yayınları, Ankara, 2000, s. 175-176.

⁵ Mustafa Altıntaş, *Türkiye'de Planlı Kalkınma ve Uygulama Sonuçları*, Muğla İşletmecilik Yüksek Okulu Yayınları, Ankara, 1978, s. 105.

⁶ Tayfun Çınar, "1932 Yılı Devletçilik Yılı: Temmuz Kararları Çerçevesinde Devletçiliğe Geçiş", *Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1929-1939*, Ankara, 2007, s. 305-306.

⁷ Bilsay Kuruç, *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 148 ve Birgül Ayman Güler, "Otuzlu Yıllarda Yönetim", *Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1929-1939*, Ankara, 2007, s. 9.

⁸ Ancak, bu durum devletçilik politikasının tamamen rafa kaldırılması şeklinde yorumlanmamaktadır. (Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*, 13. B., İmge Kitabevi, Ankara, 2009, s. 68.)

⁹ Bilsay Kuruç, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası*, C:2, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:580, Ankara, 1993, s. 115.

¹⁰ Devlet Sanayi Ofisi, devletin yatırımcılığını ve işletmeciliğini geliştirmek; Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası ise finansman sağlamak görevleriyle yüklenmişlerdir. (Kuruç (1987), *a.g.k.*, s. 146.)

kuruluş kanununda sermayesinin önemli bir kısmını özel sektöre kredi olarak verme zorunluluğu olarak getirilen¹¹ ve bu bağlamda da ticaret burjuvazisinin çıkarlarını gözeten Sümerbank'a devredilmiştir.

Devlet Sanayi Ofisi milli sanayimizin inkişafına amil olmaktan ziyade (gelişmesinde etkili olmaktan çok), sanayi erbabımızı (özel kesim sanayicilerini) endişeye düşüren bir müessese tesiri yapmıştır. (Şimdi) istihsal (üretim) faaliyetleri üzerinde menfi (olumsuz) tesirler yapabilecek bütün amiller (etkenler) ortadan kaldırılmış ve benzerleri hususi müesseselerin rasyonel çalışma usulleri kabul edilerek, ticari bir serbesti ile inkişaf edebilmesi için, müesseseye (Sümerbank'a) anonim şirket karakteri verilmiştir.¹²

Sümerbank'ın yürütücülüğünde 1933 yılında hazırlanmış *Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı* da böyle bir dönemde hayat bulmuştur. Planın dört özelliği dikkat çekmektedir. İlki, adından da anlaşılacağı üzere ekonomik gelişmede esas rolün sanayiye verilmiş olması ve tarımın destekleyici bir sektör olarak ele alınmasıdır. Bu çerçevede tarımsal üretime ve doğal kaynaklara dayalı sınaî üretim birimlerinin kurulması amaçlanmıştır.¹³ Adından da anlaşılacağı üzere planın sanayi odaklı olması günün koşullarında ekonominin önemli bir bölümünün plan dışında kalmasına neden olmuştur. Sanayide de temel hedef, mümkün mertebe dış alımın önüne geçebilmektir. Birinci beş yıllık sanayileşme planının bir diğer özelliği de planın günün koşulları çerçevesinde sadece kamu kesimini kapsamaması ve sanayileşme amacıyla Sümerbank'ın artan gücüne rağmen özel sektörün yer bulamamış olmasıdır.¹⁴ Bir başka deyişle plan, kamu kesimine ait yatırım programlarından oluşmakta ve doğrudan devlet müdahaleciliğine dayanmaktadır. Planın bir diğer özelliği makro plan niteliği taşımayarak¹⁵ belirli sektörlerle yönelmiş olması ve çeşitli yatırım projelerini içermiş olmasıdır.¹⁶ Planın projeler demeti olarak yorumlanması¹⁷ da planın bu niteliğinden kaynaklanmaktadır. Projeler demetinde de dik-

¹¹ Ceren Kalfa, "1933 Yılı: Planlamada Sümerbank Modeline Geçiş", *Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1929-1939*, Ankara, 2007, s. 416

¹² Kuruç, *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*, s. 148.

¹³ Yakup Kepenek, *Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1983, s. 92.

¹⁴ Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Sanayi Planı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, 16. Seri, Ankara, 1973, s.4.

¹⁵ Kepenek, *a.g.k.*, s. 92.

¹⁶ Planda dokuma, madencilik, selüloz, seramik ve kimya sanayi üzerinde durulmaktadır. (Ali Nejat Ölçen, "1923-1938 Döneminde Birinci ve İkinci Sanayi Planları", *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 513, Ankara, 1982, s. 139-140.)

¹⁷ Soyak, *a.g.k.*, s. 127.

kat edilen nokta, hammaddenin büyük ölçüde ülke içinde üretiliyor olması ve tüketim malları üretiminde artış sağlayarak iç tüketimin karşılanmasıdır. Planın öne çıkan son önemli özelliği ise ilk başta 1931 yılında Prof. Pavlov başkanlığında bir uzmanlar heyeti tarafından çalışmaların başlamasıyla Sovyetler Birliği'nin planlama anlayışının izlerini,¹⁸ Bayar'ın bakanlığı ile birlikte ise ABD'nin etkilerini taşımasıdır. Bu durum planın uygulanması aşamasında alınan kredilere¹⁹ de yansımış ve Sovyetler Birliği'nden 8 milyon dolarlık, İngiltere'den de 16 milyon sternek kredi alınmıştır.²⁰ Birinci beş yıllık sanayileşme planının zaman içinde olumlu sonuçlar vermesiyle birlikte²¹ 1936 yılında bu sefer özel sektörün de roller üstleneceği ikinci bir sanayileşme planı gündeme gelmiştir. Plan, birinci beş yıllık sanayileşme planından farklı olarak ara malları ve yatırım malları üzerinde yoğunlaşmakta ve birinci planda yer alan madencilik ve imalat sanayisinden ziyade enerji ve ulaştırma sektörlerine²² önem vermektedir.²³ Kendisinden önceki plan gibi sektörel planlama anlayışını yansıtan ikinci beş yıllık sanayileşme planı ulusal ve uluslararası gelişmelerden ötürü uygulama şansı bulamamıştır.

TARIMA DAYALI GELİŞME AMACI: 1940'Lİ VE 1950'Lİ YILLAR

Planlama açısından 1940'lı ve 1950'li yıllar, 1930'lu yıllardan oldukça farklı özellikler sergilemektedir. 1930'lu yılların devletçilik politikası çerçevesine sanayileşme aracılığıyla gelişme hedefi sonraki yıllarda önemli ölçüde değişmeye başlamış ve ekonomik yaşamda tarıma dayalı bir yapı benimsenirken devletin rolüne de daha az vurgu yapılmaya başlanmıştır. Ekonomi politikasında meydana gelen bu değişikliğin başlangıcını 1946 ve 1947 yıllarında hazırlanmış olan iki planda net bir şekilde görmek mümkündür. 1940'lı yıllarda gündeme gelen ilk planlama çalışması, 1946 yılında hazırlanmış olan *İvedili*

¹⁸ Altıntaş, *a.g.k.*, s. 114.

¹⁹ Önceleri planın uygulanması için 45 milyon TL gerektiği öngörülmüş ancak daha sonra bu miktar 100 TL'ye çıkarılmıştır. (Kepenek, *a.g.k.*, s. 93.)

²⁰ Nahit Töre, "Atatürk Döneminin (1923-1936) Dış Ekonomik İlişkiler Politikası", *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 513, Ankara, 1982, s.59.

²¹ Birinci beş yıllık sanayileşme planı Türkiye'ye yirmi kadar fabrika kazandırmıştır. (Ergin Günçe, "Türkiye'de Planlamanın Dünü -Bugünü - Yarını", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (1981 Özel Sayısı), s.121.

²² Enerji ve ulaştırma dışında planda yer alan diğer sektörler şunlardır: madencilik, kömür, toprak sanayi, dıda, kimya, demir ve makine ile su ürünleri. (Ölçen (1982), *a.g.k.*, s.147.)

²³ Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi (1923-1950)*, Ankara, Yurt Yayınevi, Olguç Matbaası, 1982, s.276-278 ve Boratav, (2009), *a.g.k.*, s.70.

Kalkınma Planı'dır. Planın temel özelliği ülke kaynaklarının nasıl en dengeli bir şekilde kullanılacağını göstermesi ve ekonomide sanayileşmeye birincil derecede önem vermesidir.²⁴ Planda bu şekilde bir amaç benimsenmesi yeniden şekillenen uluslararası düzende ABD'nin tepkisini çekmiş ve ABD, bu planın yerine başka bir planlama çalışmasının yapılmasını talep etmiştir.²⁵

Bu talep doğrultusunda Marshall yardımlarından pay alabilmek amacıyla 1947 yılında *İktisadi Kalkınma Planı* ya da *Vaner Planı*²⁶ olarak bilinen yeni bir çalışma hazırlanmıştır. Plan, Türkiye'nin daha önceki planlama deneyimlerinden farklı olarak yabancı ülkelerin Ankara'daki bütün temsilciliklerine gönderilmiş ve ancak alınan olumlu görüşlerden sonra uygulamaya konulabilmiştir. Planın bu şekilde olumlu bir değerlendirme alması temelde iki nedenden kaynaklanmaktadır. İlk neden, 1947 planının 1946 planından farklı olarak ekonomik gelişmede sanayileşmeye değil, tarıma önem vermesidir.²⁷ Bu şekildeki hedef de Türkiye'nin Avrupa'nın tarımsal hammadde deposu yapılma isteğiyle uyum içinde görülmektedir.²⁸ Planın olumlu değerlendirilmesinin bir diğer nedeni de ekonomik yaşamda devlet müdahalesinin sınırlarını belirlemesidir. Bu amaç 1947 planının hazırlanmasında önemli bir yere sahip olmuş olan Thornburg'un Türkiye özelinde hazırlamış olduğu çalışmada da yer bulmuştur. Çalışmada sanayide ağır yatırımlardan hafif yatırımlara geçilmesi, aşırı bir şekilde genişleyen devletçi politikaların sınırlanması, tarıma birincil derecede önem verilmesi ve özel sektör önündeki tüm engellerin kaldırılması gereklilikleri üzerinde durulmuştur.²⁹ Uygulama şansı bulamayan planın bu iki özelliği de göstermektedir ki 1947 planı bütüncül bir kalkınma hedefi sunan bir anlayıştan ziyade kalkınma programcılığı çerçevesinde hazırlanmış olan bir plandır. Kalkınma programlaması, kalkınma

²⁴ Mümtaz Soysal, *Demokratik İktisadi Planlama İçin Siyasi Mekanizma*, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1958, s. 118.

²⁵ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi, No:1, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1974, s. 6.

²⁶ 1947 planının Vaner planı olarak da anılması İktisat Bakanlığı Başmüşaviri Kemal Süleyman Vaner'in başkanlığında hazırlanmasından kaynaklanmaktadır.

²⁷ Seriyeye Sezen, *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama*, TODAİE, Ankara, 1999, s. 159.

²⁸ Mihçioğlu da 1947 planını beş senelik bir ziraat planı olarak tanımlamaktadır. (Cemal. Mihçioğlu, "Devlet Planlama Örgütünün Kuruluş Günleri", *Prof. Dr. Fadıl H. Sur'un Anısına Armağan*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 522, Ankara, 1983, s. 236.)

²⁹ Max Weston Thornburg, *Türkiye Nasıl Yükselir?*, (Çev: Semih Yazıcıoğlu), Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1948 ve Hüseyin Yayman, *Türkiye'nin İdari Reform Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008, s. 106-120.

planlamasından farklı olarak ekonomik ve toplumsal yapının bütünleşikliğine dayanmayan, sadece kamu yatırımlarının ve harcamalarının sistemliliğine önem veren ve bu çerçevede öncelikli hedefler listesi sunan bir özelliğe sahiptir. Bu çerçevede programlama planlamadan farklı olarak apolitik bir araç görünümü sunmaktadır.³⁰

1947 planına damgasını vuran bu politikalar 1950'li yıllarda da devam etmiş ve dönem içinde Türkiye'nin ekonomik yapısına yönelik olarak hazırlanmış olan raporlarda devlet müdahalesinin sınırlandırılması, özel sektör önündeki tüm engellerin kaldırılması ve tarıma dayalı gelişme sürekli olarak gündeme gelmiştir. Bu bağlamda dikkati çeken ilk rapor 1951 yılında hazırlanmış olan *Barker Raporu*'dur. Raporda, Türkiye'nin tarıma dayalı bir gelişme hamlesi gerçekleştirmesi gerektiği öne sürülmekte ve bu işin de yeni kurulacak bir planlama örgütü tarafından yapılmasının en uygun yöntem olacağı üzerinde durulmaktadır. Kurulması tavsiye edilen bu örgütün temel görevi kamu yatırımları için programlar hazırlamak, milli gelir tahminleri yapmak ve kamu yatırımları ile özel sektör yatırımları arasında koordinasyon sağlamaktır. Bu bağlamda planlama örgütünden ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmanın bütüncül planlanması beklenmemekte ve örgütün ekonomiyi düzenlemesi yeterli görülmektedir. Bir başka deyişle örgütün temel hedefi Türkiye'nin almış olduğu dış borçların düzenli bir şekilde ödenmesini sağlayacak tedbirleri almak ve bu çerçevede uluslararası dünyaya güvenilir bilgiler sunabilmektir. Raporda Banka'nın toplumsal yaşamı da kapsayıcı bütünsel bir planlama anlayışına sıcak bakmadığının belirtilmesi ve sadece kamu kesimi için bir gelişme programının hazırlanmasının gerekliliğinin tavsiye edilmesi de bu nedendir.³¹ Bir başka deyişle Türkiye'ye tavsiye edilen sektörler arasındaki ilişkiye dayanan bütüncül planlama değil, öncelikler listesini içeren bir programlamadır. 1952 yılında James W. Martin'in ve C. E. Cush'un hazırlamış oldukları raporlarda da bu noktalara eğilinmekte ve Türkiye'nin Marshall yardımlarından daha isabetli bir şekilde yararlanabilmesi için başbakanlığa bağlı bir planlama örgütünün zorunluluğuna değinilmektedir.³²

³⁰ Yalçın Küçük, "Türkiye'de Planlama Kavramının Gelişimi Üzerine", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (1981 Özel Sayısı), s. 99.

³¹ Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası, *Türkiye Ekonomisi-Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler (Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının Türkiye Hükümetile Biliştirik Finanse Ettiği Heyetin Raporu*, Akın Matbaası, 1951.

³² James W. Martin ve Frank C. E. Cush, *Maliye Bakanlığı Kuruluş ve Çalışmaları Hakkında Rapor*, (Çev: Haluk Demirkan), Damga Matbaası, Ankara, Maliye Bakanlığı, 1952.

PLANLI KALKINMA DÖNEMİ: 1960'LI YILLAR

Kalkınma, en genel anlamıyla toplumsal ve iktisadi yapıda meydana gelen niceliksel ve niteliksel bir değişim sürecidir.³³ Bu haliyle kalkınma, çıktıdaki artış olarak büyümeden farklılaşmakta ve hem çıktıdaki artışı hem de teknik ve kurumsal düzenlemeleri içeren nitelik değişimini gerektirmektedir.³⁴ Bu özelliğiyle de kalkınma, iktisadi, toplumsal ve kültürel yapının değişimini içermektedir.³⁵ Kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlayabilmenin en iyi yönetsel aracı olarak ise planlama belirmektedir. Çünkü planlama, ekonomik ve toplumsal yaşamın yönünü, amacını ve hedeflerini önceden belirleyen; amaca ve hedefe nasıl ulaşılabileceğini tayin eden yönetsel bir araçtır. Bir başka deyişle planlama iktisadi ve toplumsal alanın görünebilir kılınmasını sağlamaktadır.³⁶

1960'lı yıllar kapitalist ülkelerden meydana gelen Batı Bloku, sosyalist sistemi benimseyen Doğu Bloku ve bu iki blok arasında kalan Üçüncü Dünya'dan oluşan bir görünüme sahiptir. Bu sistemde Üçüncü Dünya'nın temel özelliği, ekonomik ve toplumsal gelişmede ulus devletin belirleyici konumda olması ve bu belirleyiciliğin de planlama çerçevesinde somutlaşmasıdır.³⁷ Gerek Türkiye özelinde gerekse de dünyanın diğer bölgelerinde 1960'lı yıllarda planlama düşüncesinin yoğun bir şekilde yaygınlık kazanmasının düşünsel arka planında kalkınma yönetimi (iktisadi) tartışmaları yatmaktadır. Kalkınma yönetiminin temel amacı, az gelişmiş dünyanın en hızlı şekilde nasıl kalkınabileceği ve bu süreçte devlete biçilen konumun ve rolün ne olacağıdır. Bir başka deyişle amaç, modern ulus devletin inşa sürecinin nasıl yönetilmesi gerektiğidir. Bu çerçevede kalkınma yönetimi

³³ Hakan Mıhçı, "Görelî Geri Kalmışlıktan Kurtulma Hamlesi ve Türkiye'de Planlı Kalkınma Deneyi", *Mülkiye*, C:25, S:231, (2001), s. 152 ve Hasan Karacal, "Sosyal Planlamanın Problemleri Üzerine", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (1981 Özel Sayısı), s. 263.

³⁴ Alkan Soyak, *a.g.k.*, s. 23.

³⁵ Cengiz Yavilioğlu, "Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C:3, S:1, (2002), s. 66 ve Gustavo Estava, "Kalkınma", *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü*, (Ed: Firkat Başkaya ve Aydın Ördek), Maki Basın Yayın, Ankara, 2008, s.581-601.

³⁶ Somel'e göre planlama ve piyasa arasındaki çelişki de bu noktada doğmaktadır. Çünkü üretim araçlarının özel mülkiyeti bu öngörülebilirliği piyasa rekabeti içerisinde olasılık hesabı ile sınırlandırmaktadır. Böylece planlama ve piyasa tartışmalarında bireysel ve kolektif kararlar karşı karşıya gelmektedir. Ali Somel, "Planlama", *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü*, (Ed: Firkat Başkaya ve Aydın Ördek), Maki Basın Yayın, Ankara, 2008, s.927-928.

³⁷ Necat Erder, "Türkiye'nin İlk Planlama Deneyimi", *Türkiye'de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü 1960-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.229-230.

anlayışı çerçevesinde kalkınmaya gidilen yolda anahtar kavram “piyasa” değil, doğrudan devletin ekonomik ve toplumsal yaşama müdahalesini öngören “planlama”dır.³⁸ Bu noktada kalkınma planlamasının temel amacı, piyasa mekanizmasında beliren aksaklıkları giderebilmek değil, kalkınmanın hızlı ve dengeli gerçekleşebilmesini sağlayabilmektir.³⁹

Bu bağlamda kalkınma planlaması, sadece ekonomik büyümenin gerçekleşmesine odaklanmayan, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal yapıda da değişiklikler öngören ve bu özelliğiyle de ekonomik ve toplumsal yapıya piyasanın işleyişinden farklı bir nitelik kazandırmayı amaçlayan bir plandır.⁴⁰ Bu nedenle bu planlama anlayışında ekonomik ve toplumsal gelişim, kalkınma kavramı bağlamında iç içe değerlendirilmekte ve sadece ekonomik kalkınma hedeflenmeyerek toplumsal ve kültürel kalkınma da ekonomik kalkınmayla birlikte ele alınmaktadır.⁴¹

Yüksek bir kalkınma hızına ulaşarak geliri artırmak başlı başına bir amaç değildir. Asıl hedef toplum refahını ve insan mutluluğunu artırmaktır. Artan kaynakların bu yolda kullanılması gereklidir. Bunun için “Plan Hedefleri ve Stratejisi”nde sosyal adaleti gerçekleştirme ilkesi benimsenmiş ve bunu sağlama yolları gösterilmiştir. “Kalkınma Planı”, kalkınma yüküne katılmada ve kalkınma ürünlerinden faydalanmada adalete uygun bir gelir dağılımını sağlayacak şekilde hazırlanmıştır. Bu yolla kalkınma, demokrasi ilkelerine uygun, dengeli bir toplum düzeni kurulmasına yönelecektir...⁴²

Kalkınma planının en büyük meselelerinden biri dengeli bir kalkınma sağlamak için kısa dönemlerde çatışır gibi görünen iktisadi ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için alınacak tedbirlere gerekli ağırlıkları vererek aralarında denge sağlamak ve kalkınmanın bu iki temel amacının çelişen yönlerini aza indirerek birbirlerine yardımcı olacak yönlerini en çoğa çıkartmaktır.⁴³

³⁸ Birgül Ayman Güler, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, TODAİE, Ankara, 1996, s. 15-16 ve Fikret Şenses, “Gelişme İktisadi ve İktisadi Gelişme Nereden Nereye?”, *Kalkınma İktisadi Yükselişi ve Gerilemesi*, (Yay. Haz: Fikret Şenses), 3.B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 106.

³⁹ İbrahim Öngüt, “Planlı Karma Ekonomide Özel Sektöre Rehberlik Türkiye’deki Tecrübeler”, *Karma Ekonomide Planlama ve Gelişme*, Dördüncü Konferans, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul, 1965, s.241.

⁴⁰ Erden Öney, *İktisadi Planlama*, 5. B., Savaş Yayınları, Ankara, 1987, s. 45.

⁴¹ Memduh Aytür, *Türk Kalkınma Hukuku*, TODAİE, Ankara, 1967, s. 7.

⁴² T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*, Ankara, 1963, s.3

⁴³ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *a.g.k.*, s.48.

Türkiye’de kalkınma planlamasının doğmasında Demokrat Parti (DP) iktidarı önemli bir yer tutmaktadır. Bu önem DP’nin planlamaya önem vermesinden değil, DP’nin izlediği politikaların hem uluslararası düzeyde hem de ulusal düzeyde çeşitli kesimler arasında rahatsızlık yaratması ve kalkınmanın bir plana bağlanması gerektiğinin şiddetli bir biçimde savunulmasıyla ilgilidir. DP’nin ilk dönemlerinde devletin müdahalesine ve planlama düşüncesine büyük bir olumsuz tavrın takınıldığı ve kalkınma düşüncesinde özel sektör öncülüğünde bir modelin benimsendiği görülmektedir.⁴⁴ Ancak bu politika özellikle ekonomik alanda beklenen olumlu sonuçlar yaratamamış ve yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı ticaret burjuvazisi ve toprak ağalarına dayalı sistem bürokrasi ve sanayi burjuvazisi lehine bozulmaya başlamıştır. Bürokrasi ve sanayi burjuvazinin yaşanan sıkıntılara yönelik ortak çözüm önerileri ise planlama olmuş ve daha 1950’li yılların sonlarında planlama düşüncesi kuvvetli bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Uluslararası düzlemde de Türkiye’ye çeşitli krediler sunan finans kuruluşları bu kredilerin nasıl harcandığını merak etmekte ve ekonominin düzensiz bir şekilde seyretmesinden rahatsızlık duymaktaydılar⁴⁵ ve Türkiye’nin kalkınmasını bir plana bağlaması gerektiğini tavsiye etmekteydiler.⁴⁶ Bu süreçte Türkiye’de kalkınma planlamasının doğmasında en önemli uluslararası yardımın bir yatırım planlaması hazırlaması konusunda görevlendirilen Hollandalı iktisatçı Jan Tinbergen’den geldiği görülmektedir. Tinberger’in 6 Mart 1960 tarihinde planlamadan ne beklenmesi gerektiğine ve planlamanın nasıl hazırlanacağına ilişkin görüşleri Türkiye’de planlamanın seyrinde önemli bir yer teşkil etmektedir.⁴⁷

Plancılar sihirbaz değildirler. Yapabildikleri yegâne şey sistematik bir şekilde çalışmak ve gerek istatistik, gerekse teknik verilerden elde olunan tecrübelerden istifade etmektir. Çalışma esas itibariyle bir ekip çalışmasıdır ve bu çalışmada herkese ihtiyaç vardır. Planı üç safhada kurmak mümkündür: Birinci aşamada kalkınma hızını tayin etmek ve bunu bir sermaye/hasıla katsayısına istinat ettirmek gerekecektir. İkinci aşamada konu sektörler bazında ele

⁴⁴ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 2.B., Ankara, İmge Kitabevi, 1990, s.46.

⁴⁵ Bu kuruluşlardan OECD, özellikle ekonomik alanda Türkiye’nin bir an önce bir plan yapması gerektiğini ileri sürmekteydi. (Atilla Karaosmanoğlu, “DPT’nin Kuruluşu ve 21. Yüzyılda Planlama”, *Türkiye’de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü 1960-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.190.

⁴⁶ Soyak, a.g.k, s. 131-132.

⁴⁷ Ergun Türkcan, “DPT’nin Kuruluşu Tarihi Belgeler, Tinbergen ve Koopman’ın Katkıları”, *Türkiye’de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü 1960-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.154.

alınır, iç (tüketim ve yatırım malları) ile dış talep (ihracat) projeksiyonları yapılmalıdır. Bu tahminler, ithalat gereğini de ortaya koyacaktır. Bu noktada ithal ikamesi yani hangi malların ülkede üretileceği kararı, kabaca verilecektir. Bu karardaki ilke nispi avantajlardır (mukayeseli üstünlükler). Tabii bu kararlar proje bazında alınabilir. Üçüncü safha konunun projeler arasındaki tercihler sistemi kurmak, bol proje üretmek bunları her bakımdan, döviz geliri, istihdam, gelir dağılımı v.b. açılarından karşılaştırabilmektir. Bu planı uygulamak için bazı ulusal ve uluslararası (yabancı sermaye, dış ticaret politikası) hukuki düzenlemeler yapmak gerekebilecektir.

1950'li yılların sonunda ulusal ve uluslararası etkilerle gündeme gelen ve ilk etapta Koordinasyon Bakanlığı ve Elektrik İşleri Etüt İdaresi tarafından yürütülmekte olan planlama çalışmalarının somut bir biçimde hayata geçebilmesi 27 Mayıs 1960'tan sonra olmuştur. Milli Birlik Komitesi tarafından kurulmuş olan planlama örgütü de Türkiye'ye tavsiye edildiği gibi kalkınma programcılığının değil, kalkınma planlaması anlayışının örgütü olmuştur. Böyle bir amaç Milli Birlik Komitesi'nin amaçları arasında da net bir şekilde yer almış ve devletin memleket kaynaklarını seferber ederek iktisadi hayatta geniş ve aktif rol oynamasının sağlanacağı ve bütün devlet yatırımlarının bir plan dairesinde gerçekleşmesini sağlayacak bir devlet planlama dairesinin kurulacağı ifade edilmiştir.⁴⁸ MBK'nin bu politika hedefi doğrultusunda 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve 1961 Anayasası'nda da kalkınma planlamasına ve planlama örgütüne doğrudan yer ayrılmıştır. Bu anlayış planın hazırlanmasındaki modele de yansımış ve ne 1930'lu yılların sektörel ne de 1940'lı yılların belirli projelere ağırlık veren yaklaşımları kabul edilmiş, tam tersine ekonomik ve toplumsal kalkınmayı makro çerçevede ele alan ve bunun da sektör ve proje bazında desteklendiği bir anlayış benimsenmiştir.⁴⁹

Türkiye'de uygulamaya konulan kalkınma planlamasına milli geliri artırma, istihdam durumunu geliştirme, ödemeler bilançosu dengelessizliklerini giderme, fiyat istikrarını sağlama, gelir dağılımını iyileştirme ve dengeli bir bölgesel gelişme sağlama amaçları ön plana çıkmaktadır.⁵⁰ Genel olarak bu amaçlar çerçevesinde işleyen kalkınma planlaması uygulama özelliği bakımından da karma ekonomik modele

⁴⁸ "Milli Birlik Komitesinin Memleket Meseleleri Hakkında Temel Görüşleri", Server Feridun, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, Aydın Güler Kitabevi, İstanbul, 1962, s. 85-90.

⁴⁹ İlk dört kalkınma planında benimsenen modellerin bir değerlendirilmesi için bkz. H. Suat Orsan ve Tunç Tayanç, "Türkiye'de Makro Modellere Genel Bir Bakış", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (1981 Özel Sayısı), s. 393-405.

⁵⁰ Soyak, a.g.k, s. 59.

uygun olarak kamu ve özel sektörü birlik içinde değerlendirmektedir. Ancak bu birliktelikten planların özel sektör için emredici bir nitelik taşıması çıkarılmamalıdır. Türkiye’de kalkınma planlaması kamu sektörü için emredici bir nitelik taşıırken; özel sektör için planlama yol gösterici özellikler sergilemektedir.

Planlamadan bu şekildeki beklenti kendisini planlama örgütünün yapısında da göstermekte ve DPT’nin yapısal olarak bütünsel kalkınma amacına göre oluşturulması öngörülmektedir. 1960 yılında 91 sayılı kanunla kurulmuş olan DPT’nin merkez örgütünü müsteşarlık oluşturmakta ve müsteşarlık da iktisadi planlama, sosyal planlama ve koordinasyon dairesi başkanlıklarından meydana gelmektedir. İktisadi planlama dairesi, uzun ve kısa vadeli genel ve bölgesel planları hazırlarken, sosyal planlama dairesi planlamanın sosyal boyutuna ilişkin önerilerde bulunmaktadır. Koordinasyon daire başkanlığı ise hazırlanan planın hem kamu sektöründe hem de özel sektörde uyumlu bir şekilde yerine getirilmesini sağlayacak idari, mali ve hukuki tedbirleri almakla görevlendirilmiştir. Bu üç daire başkanlığı kapsamında DPT’nin görevi, “ülkenin doğal, beşeri ve iktisadi her türlü kaynak ve imkânlarını tam bir şekilde tespit ederek takip edilecek iktisadi ve sosyal politika ile hedeflerin tayininde hükümete yardımcı olmak, hükümetçe kabul edilen hedefleri gerçekleştirecek uzun ve kısa vadeli planları hazırlamak, planın uygulanmasını takip etmek, değerlendirmek ve gerekli hallerde planda değişiklikler yapmak ve özel sektörün faaliyetlerini planın hedef ve gayelerine uygun bir şekilde teşvik ve tanzim edecek tedbirleri hükümete tavsiye etmek”tir.

DPT’nin merkez teşkilatınca hazırlanan planlarda genel esasları belirleme görevi Yüksek Planlama Kurulu’na (YPK) verilmiştir. YPK’nin en temel görevi, iktisadi ve sosyal politika hedeflerinin tayininde Bakanlar Kurulu’na (BK) yardımcı olmak ve hazırlanacak planları BK’ye sunulmadan önce tayin edilen hedeflere uygunluk açısından incelemektir. Bu temel görevle donatılmış olan YPK, örgütlenme açısından da ilginç bir özellik sergilemekte ve Kurul, BK tarafından seçilecek üç bakan, DPT müsteşarı ile üç daire (iktisadi, sosyal ve koordinasyon) başkanından oluşmaktadır. Kurul’un siyasetçilerin ve bürokratların eşit sayıda katılımından meydana gelmesinin temel nedeni, toplum içi çatışmaları en az seviyeye indirebilme gayesi ve bürokratların uzman bilgilerinden yararlanabilme ihtiyacıdır. Böylece YPK, siyasi tercihlerle teknik tercihlerin uzlaştığı bir yapılanma görünümü sunmaktadır.⁵¹

⁵¹ Mustafa Ateş, *DPT Bünyesindeki Kurullar: Yüksek Planlama Kurulu ve Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 2001, s. 1.

1960-1980 döneminde planlama anlayışı ve bu anlayışa uygun olarak değişen planlamanın örgütlenmesi de göstermektedir ki planlamada temel beklenti, kalkınmanın sağlanabilmesidir. Bu bağlamda 1960'lı yıllarda gündeme gelen kalkınma planlaması anlayışı 1930'lu yıllarda uygulanmış olan birinci beş yıllık sanayileşme planından ve 1940'lı yıllarda uygulama şansı bulamayan 1946 ve 1947 planlarından farklı özellikler sergilemektedir. Kalkınma planlaması anlayışında sadece kamu yatırımlarına dayanılmamakta, sanayileşme temel amaç olarak belirlemekte, yabancı sermayeye de kalkınma sürecinde önem verilmekte ve devletin doğrudan üretici fonksiyonu önem kazanmaktadır. Kalkınma planlamasında devletin doğrudan üretici kimliğiyle ekonomik yaşamdaki yerini alması ulusal planlama örgütü olan DPT'nin de merkez teşkilatının esas olarak iktisadi ve sosyal planlama dairesi başkanlıklarından oluşmasına neden olmakta ve kalkınmayı sağlamak için planlama temel araç olarak belirlemektedir. Ancak planlamadan beklentiler dönem sonuna doğru beklentilere cevap veremez bir görünüm sunmaktadır. Görünümün bu şekilde olması temel olarak uygulamaya konulan planlı kalkınma anlayışına rağmen beklenen teknoloji seviyesine ulaşılamaması ve teknolojik bağımlılık sorununun aşılammaması, işsizlik sayısında önemli artışlar baş göstermesi, hızla yükselen enflasyon rakamları ve dış borç yükü, özendirme politikalarının etkili bir şekilde uygulanamaması, kamu sektörünün ağırlıklı yapısının yarattığı rahatsızlıklar, adaletli bir gelir dağılımı sağlanamaması ve toplumsal uzlaşmanın elde edilmemesinin etkisiyle sınıfsal anlaşmazlıkların önemli ölçüde artmasından kaynaklanmaktadır.⁵² Ekonomik ve toplumsal gelişmede bu şekilde bir tablo ortaya çıkması doğal olarak yeni yeni uygulamaya sokulan neo-liberal politikalar altında suçluyu da ortaya çıkarmaktadır: Devletin düzenleyici ve üretici sıfatlarıyla ekonomik ve toplumsal yaşamı planlı bir şekilde yönetmesi. Sorunun bu şekilde belirlendiği bir ortamda çözüm için ise iki yol sunulmaktadır. Öncelikle yeni bir planlama anlayışına geçilmelidir. Bu planlama anlayışı devletin ekonomik ve toplumsal yaşama doğrudan müdahalesini içermemeli ve dolayısıyla devletin üretici değil, düzenleyici konumunu ön plana çıkarmalıdır. İkinci olarak da yeni planlama anlayışına uygun olarak planlama örgütü piyasa ile uyumlu bir şekilde revize edilmelidir. Bu doğrultuda planlama örgütünün temel görevi kapsayıcı bir plan dahilinde özel sektörü yönlendi-

⁵² Günçe, *a.g.k.*, s. 128, Türel (2010), *a.g.k.*, s. 417 ve Bilsay Kuruç, "Bir Planın Anatomisi: Dördüncü Plan'ın Hazırlanışı ve Sonu", *Türkiye'de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü 1960-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 363.

recek politikalar geliştirmek olmamalı, tam tersine özel sektör önündeki belirsizlikleri giderici kararlar almak olmalıdır.

PLANLAMANIN PİYASALAŐMASI: 1980'Lİ YILLAR

1970'li yıllar iki büyük petrol krizinin de etkisiyle ekonomik ve toplumsal yaşamda önemli sıkıntıların yaşandığı ve bu sıkıntıların en büyük sorumlusu olarak de kalkınmacı devletin gösterildiği bir dönemin başlangıcıdır. Yaşanılan ekonomik ve toplumsal sıkıntının temel aktörü olarak devletin gösterilmesinden dolayı 1980'li yıllar daha önceki dönemden farklı bir ekonomik anlayışın benimsenmesine yol açmıştır. Türkiye'de 24 Ocak kararlarıyla kendisini hissettiren bu neoliberal süreçte piyasa sistemine kurtarıcı gözüyle bakılmakta ve yaşanan sıkıntılarının çözümü serbest piyasa sisteminde aranmaktadır. Temel sıkıntı kaynağının ve buna bağlı olarak da çözümün bu şekilde belirlendiği bir süreçte doğal olarak devletin işlev ve konumunda önemli değişiklikler yaşanmakta ve devletin üretici sıfatıyla ekonomik ve toplumsal yaşamda doğrudan bulunmasından ziyade, düzenleyicilik konumuna vurgu yapılmaktadır. Kalkınmacı devletin yerini düzenleyici devletin aldığı bu ortamda⁵³ devletin yeni işlevi dünya ile bütünleşebilmektir.⁵⁴ Bu hedefi sağlayabilmek içinse başvurulması gereken en etkili araç sadece ekonomik değil, toplumsal alanı da tam anlamıyla piyasaya açan ve devletin de bu mantık çerçevesinde işlemlerini öngören özelleştirmedir. Devlet anlayışının bu şekilde değişmesi paralel olarak örgütlenmenin de değişmesine yol açmakta ve geleneksel olarak tabir edilen bürokratik örgütlerin önemi azalırken kamu yönetiminde ekonomi-siyaset ayrımına oturan bir niteliğe sahip olan düzenleyici kurul (üst kurul-bağımsız idari otorite) örgütlenmesine gidilmektedir. Devlet anlayışının ve örgütlenmesinin bu şekilde değişmeye başladığı bir ortamda bu sürece en büyük katkılardan biri de ulusal planlama anlayışında ve örgütlenmesinde yaratılan değişme sürecinden gelmektedir. Bu süreçte planlama, hem anlayış hem de örgütlenme açısından hem devletin yeni konumuna ve işlevine hizmet etmekte hem de yeni konum ve işlev bağlamında yeniden yapılanmaktadır.

Bu konudaki ilk vurgu *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda yer almakta ve devletin özel teşebbüs faaliyetlerinin rekabete dayalı serbest piyasa düzeni içinde güvenli ve kararlı bir şekilde işleyebilmesini sağlayacak önlemleri alacağı belirtilmektedir.⁵⁵ Ayrıca yeni planlama

⁵³ Soyak, a.g.k, s. X.

⁵⁴ Birgül Ayman Güler, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, s. 19.

⁵⁵ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*, Ankara, 1984, s. 188.

anlayışı çerçevesinde Türk ekonomisi uluslararası finans ve sanayi sermayelerine de açılmakta ve tam bir liberalleşme sağlanmaktadır.⁵⁶ Bu noktada en etkili araç özelleştirmeler olarak görülmekte ve bu durum planda uzun süreden beri korunmakta olan sanayi tesislerinin rekabete açılması şeklinde yer bulmaktadır.⁵⁷ Planlama anlayışındaki bu değişim bir sonraki kalkınma planında da yer almakta ve *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda "Türk milletinin refah seviyesini açık toplum ve rekabete açık ekonomi ilke ve esasları doğrultusunda, hür ve güvenli bir ortamda yükseltmenin planın temel amacı olduğu" belirtilmektedir.⁵⁸ Beşinci ve altıncı planlardaki piyasa eliyle gelişme düşüncesi kendisini *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*nda da göstermekte ve bu planda devletin ekonomik ve toplumsal alandaki rolü ve örgütlenmesi hakkında köklü dönüşümlerin yaşanması gerektiği ve idari kararlar yerine büyük ölçüde piyasa güçlerinin ikame edilmesi gerekliliği üstünde durulmaktadır.⁵⁹ Bu plan metni de göstermektedir ki devletin üretici olarak değil, düzenleyici bir konumda olması ve bu düzenleyiciliğin de piyasa çıkarları gereğince yapılması hedeflenmektedir. Devletin örgütlenmesine ve işleyişine ilişkin bu tarz bir hedefin konulması önemlidir. Çünkü bu hedef doğrultusunda Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal yaşamı sayıları 2000'li yıllarda daha da artacak olan ve üyelerinin önemli bir kısmı piyasadan gelmekte olan⁶⁰ düzenleyici kurulların yönetimine bırakılmaktadır.

Devletin düzenleyici niteliğinin ön plana çıkması 1980'li yıllarda planlamanın örgütlenmesinde de önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmuş ve DPT'nin görevlerinde kimi düzenlemeler yapılmıştır. 1980'li yıllarda DPT'nin örgütsel kuruluşunda yaşanan değişimi iki noktada ele almak mümkündür. İlk olarak, DPT'nin merkez teşkilatını oluşturan üçlü yapı ortadan kaldırılmış ve değişen planlama anlayışına uygun olarak yeni birimler kurulmuştur. Bu noktada ilk adım 223 sayılı KHK ile atılmış ve bütüncül planlama anlayışı çerçevesinde oluşturulan üçlü yapılanmadan vazgeçilerek "teşvik ve uygulama", "yabancı sermaye" ve "serbest bölge başkanlıkları" şeklinde yeni birimler oluşturulmuştur.⁶¹ Yapısal açıdan yaşanan bu değişime 1991

⁵⁶ Günçe, *a.g.k.*, s. 129.

⁵⁷ *a.k.*, s. 30

⁵⁸ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*, Ankara, 1989, s. 1

⁵⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*, Ankara, 1995, s. 4.

⁶⁰ Selami Er, "Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Dış Denetimi ve 5018 Sayılı Kanunda Yapılan Değişiklikler", *Sayıştay Dergisi*, S:68, (Ocak-Mart 2008), s.32.

⁶¹ *Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 223 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*, 18.06.1984, 18435 (Mükerrer).

yılında da devam edilerek DPT bünyesinde proje geliştirme genel müdürlüğü altında yeni bir genel müdürlük kurulmuştur. Böylece DPT'nin her kuruluş tarafından ayrı ayrı hazırlanan projeleri kalkınma planlarının öncelikleriyle bütünleştirme görevi üstlenen bir yapıya sahip olması yönünde bir adım atılmıştır.⁶² DPT'de yapısal açıdan değişiklik öngören son yasal düzenleme ise bugün hâlen yürürlükte olan 540 sayılı KHK'dir.⁶³ Bu KHK ile birlikte merkez teşkilatı ve YPK şeklindeki yapılanmaya Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu (PKKK) da eklenerek üçlü bir yapı ortaya çıkarılmıştır. Başbakanın belirleyeceği bakanlar ile Maliye Bakanlığı Müsteşarı, DPT Müsteşarı, Hazine Müsteşarı, Dışticaret Müsteşarı ve T.C. Merkez Bankası Başkanı'ndan oluşan PKKK, ülkenin temel ekonomik politikalarının tartışıldığı bir nevi bürokratlar kabinesidir.

Bu dönemde ikinci olarak, DPT'nin politika belirleyici yapısını oluşturan YPK hedef alınmış ve YPK, hem yapısı hem de görevleri bakımından farklı bir konuma evrilmiştir. 223 sayılı KHK ile kurul yapısından bütün bürokratlar çıkarılmış ve Kurul, sadece siyasi üyelerden oluşan mini bir kabine şeklinde kurgulanmıştır. 304 sayılı KHK ile bu anlayışa uygun olarak kurula Bayındırlık ve İskân ile Ulaştırma Bakanları da dahil edilmiştir. Ayrıca Kurul'a KİT'lerle ilgili her türlü kararları alma görevinin verilmesi Kurul'u zaman içinde özelleştirme sürecinin en yetkili organlarından biri kılmıştır.⁶⁴

Planlamanın örgütlenmesinde yaşanan diğer önemli değişiklik, DPT'nin görevlerine yönelik olarak DPT'nin geleneksel planlama işlevinden hızla uzaklaşmasıdır. Yeni dönemde DPT'den beklenti uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde çalışarak ileriye dönük stratejiler geliştirmek ve özel kesim için orta ve uzun dönemde belirsizlikleri giderici genel bir yönlendirme görevini üstlenmektir.⁶⁵ Böylece DPT, planlı kalkınma dönemi olarak nitelendirilen 1960-1980 dönemindeki hızlı ve dengeli kalkınma hedefinden arındırılarak⁶⁶ özel

⁶² *Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 3701 Sayılı Kanun*, RGT: 22.03.1991, 20822.

⁶³ *Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 540 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*, RGT: 24.06.1994, 21970 (Mükerrer).

⁶⁴ *Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 223 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 304 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*, RGT: 31.12.1987, 19681. 1992 yılında yapılan bir başka yasal düzenlemeyle de YPK'ye Dışişleri Bakanı da dâhil olmuştur. (*Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin 470 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*, RGT: 06.01.1992, 21103).

⁶⁵ *Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 511 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*, RGT: 19.09.1993, 21700 (Mükerrer).

⁶⁶ Şenses (2003), *a.g.k.*, s. 102.

sektörün daha rahat bir ortamda çalışmasını sağlayacak tedbirleri almakla yetkili kılınmıştır.

Planlama anlayışının ve planlama örgütünün bu özellikleri de göstermektedir ki beşinci beş yıllık kalkınma planından itibaren kalkınma planlarında ve DPT’de önemli değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Kalkınma planları düzenleyici devlet mantığına uygun olarak piyasa öncülüğünde ve piyasa için gelişmenin sağlanacağı politika metinlerine dönüşürken, DPT de bu dönüşüme uygun olarak özel sektör önündeki belirsizlikleri gidermeye yönelik politika geliştirmekte ve kamu kurum ve kuruluşlarından gelen projeler arasında koordinasyon sağlamaktadır.

PLANLAMADA STRATEJİ DÖNEMİ: 2000’Lİ YILLAR

Stratejik planlama, planlamanın sadece kurumsal temele indirildiği ve bu temelde de geleceğin misyon, vizyon, fırsatlar ve tehditler ekseninde belirlendiği bir planlama anlayışı değildir. Stratejik planlama, makro çerçevede de öngörüler sunan ve planlama anlayışında çevreye uyumu ön plana çıkaran, ayrıntılı düzenlemelerden ziyade genel stratejinin belirlenmesine önem veren ve niteliksel hedefler altında etkili, verimli ve etkin bir yönetim yaratmayı amaçlayan bir planlama anlayışıdır. Türkiye’de stratejik planlama düşüncesi 2000’li yıllarda somutluk kazanmakta ve hem ulusal düzeyde hazırlanmakta olan kalkınma planlaması stratejik bir boyut kazanmakta hem de planlama kurum düzeyine taşınarak kurumsal stratejik planlar ön plana çıkarılmaktadır. 2000’li yıllarda somutlaşan “planlamada strateji dönemi”ne ait ilk belge, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*’dır. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, planda strateji boyutu ön plana çıkarıldığı bir belgedir. Bu boyut, en net biçimde planın 1837. maddesinde görülmekte ve ilgili maddede niteliksel hedeflere odaklanılarak kamu yönetiminin hangi alanlarında ne tür düzenlemelere gidileceği belirtilmektedir.

Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında verimlilik, etkinlik ve tutumluluğun dolayısıyla da performansın artırılması; kamu kurum ve kuruluşlarında görev ve teşkilat yapıları arasında uyum sağlanması, gerekli sayı ve nitelikte personel istihdamı, personelin bilimsel ve teknolojik gelişmeler ışığında eğitiminin sağlanması, çalışanlarının performansını etkin bir şekilde ölçen bir sisteme kavuşturulması, yetki devri ve esneklikle beraber hesap verme sorumluluğunun ve yönetsel saydamlığın güçlendirilmesi; kamu yöneticilerinin ve çalışanlarının politika ve strateji oluşturma kapasitesinin geliştirilmesi ve kamu hizmetlerinin sunumunda kalite an-

layışının ve bu amaca yönelik yönetsel yöntemlerin yerleştirilmesi temel ilkeler olacaktır.⁶⁷

Bu bağlamda ele alınması gereken bir diğer belge de *Dokuzuncu Kalkınma Planı*'dir. *Dokuzuncu Kalkınma Planı* kendisinden önceki bütün kalkınma planlarından farklı olarak beş yıllık değil, yedi yıllık bir süre öngörülerek hazırlanmış; plan bir yıl atlanarak 2007 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu değişikliğin nedeni, Avrupa Birliği (AB) bütçe sisteminin 2007-2013 yıllarını kapsaması ve Türkiye'nin de AB süreci kapsamında ekonomik ve toplumsal yapının planlanmasını bu yapıyla uyumlu bir şekilde hazırlamayı amaçlamasıdır.⁶⁸ Planın AB süreci çerçevesinde hazırlanma ve yalnızca genel stratejiyi ortaya koyma özelliği, açık bir şekilde ifade edilmektedir:

Bu anlayışla hazırlanan dokuzuncu kalkınma planı, AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dokümanı olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle plan dönemi AB mali takvimi dikkate alınarak 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde 7 yıllık olarak belirlenmiştir. 28 Nisan 2005 tarihinde 5339 sayılı yasa ile 2005 yılı sonunda tamamlanan VIII. beş yıllık kalkınma planının ardından, hazırlanacak yeni planın Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulması bir yıl ertelenmiş ve dokuzuncu kalkınma planının 2007 yılında başlaması kararlaştırılmıştır.⁶⁹

2007-2013 dönemini kapsayan dokuzuncu kalkınma planı, "istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" vizyonu ile hazırlanacaktır.⁷⁰

Bu iki alıntı da göstermektedir ki dokuzuncu kalkınma planı, daha önceki kalkınma planlarında yer alan ulusal sorunların önceliklendirildiği ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri ile hedeflerin sunulduğu bir planlama anlayışından ziyade, AB sürecinde nelerin yapılması gerektiğine önem veren, sorunları ve çözümleri de bu çerçevede ele alan bir planlama anlayışını yansıtmaktadır. Bu durum

⁶⁷ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* (2001-2005), Ankara, 2000, s. 191.

⁶⁸ Değişen planlama anlayışı çerçevesinde Türkiye yeni planlama belgeleri ile de tanışmıştır. Ulusal program, ön ulusal kalkınma planı ve katılım öncesi ekonomik program adlarını taşıyan ve Avrupa Birliği'ne ekonomik ve toplumsal gelişmemize ilişkin çeşitli taahhütler içeren bu yeni planlama belgeleri planlama sistematığına ilişkin olup bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

⁶⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Dokuzuncu Kalkınma Planı* (2007-2013), Ankara, 2006, s. 2.

⁷⁰ *Dokuzuncu Kalkınma Planı Stratejisi (2007-2013) Hakkında 2006/10399 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı*, RGT: 13.05.2006, 26167.

planlama genelgesine de yansımakta ve planın ekonomik ve toplumsal yapıyı bir bütün olarak kapsamasının gerekmediği, hatta değil özel sektör için, kamu sektörü için bile zorlayıcı bir nitelikte değerlendirilmemesi gerektiği belirtilmektedir:

Değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, rekabetin yoğunlaştığı ve belirsizliklerin arttığı günümüzde, planlama, geçmişte olduğundan çok daha önemli ve gerekli hale gelmiştir. Böyle bir ortamda, planlar her alanı detaylı düzenleme yerine strateji ve perspektif belirlemeye odaklanma durumundadır. Dokuzuncu kalkınma planının yapısı ve uygulama yaklaşımı bu koşullar ve ihtiyaçlar dikkate alınarak belirlenmiştir.⁷¹

...Dokuzuncu kalkınma planı ile her alanı detaylı düzenlemeye dayanan bir plan hazırlama anlayışından, belirlenen kalkınma vizyonu çerçevesinde makro dengeleri gözeterik, öngörülebilirliği artıran, piyasaların daha etkin işleyişine imkân verecek kurumsal ve yapısal düzenlemeleri öne çıkaran, sorunları önceliklendiren, temel amaç ve önceliklere yoğunlaşan bir stratejik yaklaşıma geçilmektedir.⁷²

Başlangıcından itibaren kamu kesimi için emredici, özel kesim için yönlendirici olan planlarda, giderek geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir modelden, devletin ekonomideki rolünün yeniden tanımlanmasının da bir sonucu olarak, makro çerçeve oluşturan, öngörülebilirliği artıran, sistemin daha etkin işleyişine imkân verecek biçimde kurumsal ve yapısal düzenlemeleri öne çıkaran ve temel amaç ve önceliklere daha fazla yoğunlaşan bir stratejik yaklaşım modeline geçiş söz konusudur.⁷³

Dokuzuncu kalkınma planında, planla ilgili BK kararında ve başbakanlık genelgesinde de belirtildiği üzere artık kalkınma planlarından temel beklenti ekonomik ve toplumsal yapının ayrıntılı bir şekilde planlanması değil; sadece ekonomik ve toplumsal yapının nasıl olacağına dair genel stratejinin belirlenmesidir. Bu genel strateji de makro çerçevede piyasaların daha etkin işleyebilmesini güvence altına alma amaçlı olarak devletin yeniden yapılandırılmasında ne tür kurumsal ve yapısal düzenlemelerin öne çıkarılacağına ilişkin bir perspektif çerçevesinde belirlenmektedir. Çünkü artık temel amaç sanayileşmeye dayalı kalkınma değil, rekabetin düzgün bir şekilde işleyebilmesini sağlayacak genel tedbirlerin alınmasıdır. Planın sadece genel

⁷¹ a.k.

⁷² T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Dokuzuncu Kalkınma Planı* (2007-2013), Ankara, 2006, s. 1.

⁷³ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Dokuzuncu Kalkınma Planı ile İlgili 2005/18 Sayılı Başbakanlık Genelgesi*, RGT:05.07.2005, 25866.

stratejiyi ortaya koyan ve ayrıntılı hükümler içermeyen özelliği planın niceliksel boyutunda da ortaya çıkmakta ve dokuzuncu kalkınma planının kendisinden önceki planlardan farklı olarak oldukça küçük bir hacme sahip olduğu görülmektedir. Birinci beş yıllık kalkınma planı 535, ikinci beş yıllık kalkınma planı 665, üçüncü beş yıllık kalkınma planı 1077, dördüncü beş yıllık kalkınma planı 699 sayfa iken; yedinci plandan itibaren kalkınma planlarının sayfa sayısı önemli ölçüde azalmış ve yedinci beş yıllık kalkınma planı 319, sekizinci beş yıllık kalkınma planı 254 ve dokuzuncu kalkınma planı da sadece 101 sayfa olarak hazırlanmıştır.

2000’li yıllarda kalkınma planlarının stratejik planlama anlayışına uygun olarak hazırlanmaya başlanması planlamanın örgütlenmesinde de önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu konuda dikkati çeken nokta hem ulusal planlama örgütünün yeniden yapılandırılması yönünde adımların atılması hem de planlamanın kurumsal düzeyde yeniden kurulmasıdır. Bu çerçevede atılan ilk adım 2000 yılında DPT’nin isminde ve görevlerinde önemli değişiklikler öngören bir tasarının hazırlanmasıdır. Bu tasarı 1980’li yıllarda planlama özelinde görülen değişim sürecini bir adım daha ileriye taşımakta ve planlama örgütünün ismini değişen kalkınma planlaması anlayışına uygun olarak *Stratejik Araştırma ve Planlama Kurumu* olarak belirlemektedir.⁷⁴ Bu isim değişikliği basit bir tercih farklılaşması değildir. Tasarının genel gerekçesinde bu şekilde bir değişime gidilmesinin temel nedeni olarak, ekonomik ve toplumsal alanda karar alma sürecinde uluslararası örgütlerin artan bir etkiye sahip oldukları ve planlama örgütünün de yapısal uyum politikalarının uygulanması sürecinde beliren sorunlara çözüm getirecek bir yapıya kavuşturulması gerekliliği üzerinde durulmaktadır.⁷⁵ Yeni planlama birimi bu yeni işlevini yerine getirirken de firma stratejilerini takip edecek ve böylece planlamada firma boyutu ön plana çıkacaktır:

Bölgesel entegrasyonlar, teknolojik gelişmeler ve firma stratejileri ile ilgili gelişmelerin izlenmesi ve bunlardan yararlanılarak ülkemiz için alternatifler oluşturulması...⁷⁶

Yeni bir yapı ve bu yapıya paralel işleve sahip kılınan planlama örgütünün görevi de artık ekonomik ve toplumsal kalkınmanın hızlı,

⁷⁴ *Stratejik Araştırma ve Planlama Kurumu Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/haber/2002/06/KanunTasariTaslagi.doc>, (Erişim Tarihi: 20.06.2008)

⁷⁵ *Stratejik Araştırma ve Planlama Kurumu Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı Genel Gerekçesi*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/haber/2002/06/GenelGerekce.doc>, (Erişim Tarihi: 20.06.2008), s. 2.

⁷⁶ *a.k.*, s. 2.

süratli, dengeli bir şekilde gerçekleştirilmesi yönünde politikalar belirlemek değil; stratejik konularda araştırmalar yapmak ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde çalışarak ileriye dönük stratejiler belirlemektir. Belirlenen stratejilere uygun olarak da planlama birimi kamu yönetiminin yeniden yapılandırılma çalışmalarında doğrudan rol üstelenecek ve kamu harcamalarının azaltılmasına ve teşkilat yapılarının sadeleştirilmesine yönelik araştırmalar yapacaktır.⁷⁷

Değişen planlama anlayışı çerçevesinde planlamanın örgütlenmesinde meydana gelen ikinci değişiklik, planlamanın politika üretme kapasitesinin artırılması amacıyla kurum düzeyine taşınmasıdır. Politika üretme kapasitesinin artırılmasından kasıt her bir kamu idaresinin geleceğe ilişkin temel kararları tek başlarına verebilmeleridir. Böylece yukarıdan aşağıya doğru işleyen bir yapılanma yerine, her bir kamu kurumu ya da kuruluşu birer planlama birimi olarak belirlemek ve planlama aşağıdan yukarıya doğru işlemektedir.⁷⁸ Planlama sistematüğını bu şekilde değiştiren kurum düzeyindeki planlamanın en somut örnekleri yerel yönetimler ve kalkınma ajanslarıdır. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu'na⁷⁹ göre bütün il özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve nüfusu 50.000'nin üstünde olan belediyeler kurum düzeyinde bir şirketmiş gibi stratejik plan hazırlamak ve bütün faaliyetlerini de bu planlara uygun olarak düzenlemek zorundadırlar. Yerel girişime dayalı gelişmeyi hedefleyen ve bu süreçte müdahaleci ulusal planlamayı geçersiz kılan kalkınma ajansları⁸⁰ da aynen yerel yönetimlerde olduğu gibi kendi stratejik planlarını hazırlamak ve bütün iş ve işlemlerini bu plan doğrultusunda gerçekleştirmekle yükümlü kılınmışlardır. Bu amaçla hem yerel yönetimler hem de kalkınma ajansları, güçlü ve zayıf yönlerini tek tek belirleyecek, fırsatları ve tehditleri ortaya koyacak⁸¹ ancak bu bakış açısı bölgelerinin yurtiçi ve yurtdışı sermaye için cazip hâle getirilmesi ekseninde gerçekleşecektir.⁸²

⁷⁷ *Stratejik Araştırma ve Planlama Kurumu Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı*, 2. madde.

⁷⁸ Fatma Ünsal, "Yerelleşme ve Kentsel Planlamanın Açmaz(lar)", *Kamu Yönetiminden Planlamaya Yeniden Yapılanma*, (Yayına Hazırlayanlar: Pelin Pınar Özden ve Adalet Alada), İstanbul, 2006, s. 126.

⁷⁹ *5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu*, RGT:24.12.2003, 25326.

⁸⁰ Faruk Ataay, "BKA Tasarımının 'Kalkınma' Anlayışı Üzerine", *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, Menaf Turan (Der), Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005, s. 28.

⁸¹ J. B. Goddard ve P. Chatterton, "Regional Development Agencies and The Knowledge Economy: Harnessing The Potential of Universities", *Environment and Planning Center Government and Policy*, Vol:17, No:6, (1999), s. 694-695.

⁸² Kahraman Arslan, "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 7, (Bahar 2005/1), s. 287.

Planlamanın kurum düzeyine taşınması, kurumların iç örgütlenmelerinde de değişiklik yaratmakta ve Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Daireleri (APK) kaldırılarak yerine kamu yönetimine strateji düşüncesini kazandırmak amacıyla 5436 sayılı kanunla⁸³ strateji geliştirme birimleri kurulmaktadır. APK'ler, kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde plan çalışmalarını ahenkleştirmek ve böylece idari birimlerin DPT ile olan ilişkilerinde düzenlilik sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. Bir başka deyişle bu birimlerden beklenen kalkınma planlarının en etkili şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla kamu kurum ve kuruluşları ile DPT arasında koordinasyon sağlamaktır.⁸⁴ Strateji geliştirme birimleri ise idarenin orta ve uzun vadeli strateji ve politikalarını belirlemek, stratejik planlamaya ilişkin destek hizmetlerini yürütmek, stratejik planın hazırlanması, güncellenmesi ve yenilenmesi çalışmalarında koordinasyonu gerçekleştirmek, idarenin görev alanıyla ilgili araştırma-geliştirme faaliyetlerini yapmak, idarenin üstünlük ve zayıflıklarını tespit etmek, idarenin görev alanına giren konularda performans ve kalite ölçütleri geliştirmek, idarenin stratejik plan ve performans programının hazırlanmasını koordine etmek, harcama birimleri tarafından hazırlanan birim faaliyet raporlarını da esas alarak idarenin faaliyet raporunu hazırlamak ve iç kontrol sisteminin kurulması, standartlarının uygulanması ve geliştirilmesi konularında çalışmalar yapmak gibi görevlere sahiptirler.⁸⁵ Bu iki birimin görev tanımlarından da anlaşılacağı üzere APK'ler kurum düzeyinde kalkınma planlarının etkili bir şekilde uygulanması amacı taşıırken; strateji geliştirme birimleri, kalkınma planları ile ilgili herhangi bir görev üstlenmemekte ve esas olarak stratejik yönetim düşüncesinin kamu yönetimine entegre edilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca APK'ler, bu birimlerin kurulması ve çalışması konusunda önemli görev ve yetkileri bulunan DPT ile daha yakın bir işbirliği içerisindedeyken;⁸⁶ planlamanın kurumsallaşmasının sonucu olarak doğan strateji geliştirme birimlerinin işleyişinde, bu birimlerin kurulmasından ve çalışmasından sorumlu olan Maliye Bakanlığı ön plana çıkmaktadır.

⁸³ 5436 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RGT: 24.12.2005, 26033.

⁸⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, *1968 Yılı Programı*, Ankara, 1968.

⁸⁵ *Strateji Geliştirme Birimlerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*, RGT:18.02.2006, 26084.

⁸⁶ Tayfur Özşen, *Planlama Yönetimi (Türkiye'de APK Birimleri Uygulaması)*, Ankara, 1987, s. 143.

SONUÇ

Türkiye’de planlama serüveni beş ayrı döneme ayrılabilir. Bu dönemlerin genel özelliği planlamanın farklı bakış açılarıyla ele alınması ve örgütlenmenin de buna uygun olarak yapılandırılmasıdır. Planlama düşüncesinin ilk olarak doğduğu 1930’lu yıllarda devletçilik politikası çatısı altında sanayileşmeye ve devlet öncülüğüne dayanan bir planlama anlayışı benimsenmiştir. Ancak bu dönem, yaygın kanının aksine, türdeş bir nitelik göstermemekte ve uygulanan politikalar bağlamında daha yoğun ya da ılımlı devletçilik özellikleri sergilememektedir.

1940’lı yıllar ise ekonomik gelişmenin devlet eliyle gerçekleştirilmemesi, ekonomide özel sektörün başat rol oynaması gerektiği, devletin ancak belirli yatırım alanlarına eğilerek, temelde özel sektörü geliştirmesinin istendiği bir dönemdir. Bu doğrultuda devlet eliyle sanayiye dayalı gelişme hedefiyle hazırlanmış olan 1946 tarihli *İvedili Kalkınma Planı* rafa kaldırılmış ve bu plan yerine 1947 yılında özel sektörü ekonomide kilit konumda gören ve tarımı ülke ekonomisinin temel sektörü olarak kabul eden *İktisadi Kalkınma Planı* hazırlanmıştır. 1940’lı yılların sonlarındaki bu politikalar 1950’li yıllarda da devam etmiş ve Türkiye üzerine hazırlanmış yabancı uzman raporlarında kalkınma planlaması değil, kalkınma programlanması ön plana çıkarılmıştır. Dönem içinde hazırlanmış olan hemen hemen bütün raporlarda yer bulan kalkınma programlaması, ülkenin mevcut borçlarının düzenli bir şekilde ödenmesini sağlayabilmek amacıyla ekonomik işlerin devlet eliyle düzenli bir şekilde denetimini öngören ve Türkiye’nin gelişme sürecinde tarıma önem vermesi gerektiğini ileri süren bir düşüncedir.

1960’lı yılların kalkınma planlaması anlayışı ise önceki uygulamalardan farklı olarak ülkenin sadece ekonomik alanda değil, toplumsal ve kültürel alanda da hızlı ve dengeli bir şekilde kalkınmasını sağlayabilme amacıyla uygulamaya sokulmuştur. Yeni anayasanın kabulünden önce kurulan DPT’nin koordinasyonunda gerçekleştirilmesi öngörülen kalkınma planlaması, temel olarak devletin doğrudan ekonomik ve toplumsal alanda hem üretici hem de düzenleyici olarak bulunmasına dayanmakta ve kalkınma amacında da sanayileşmeyi ön plana çıkarmaktadır. Topyekûn kalkınmanın hedeflenmesi DPT’nin örgütlenmesinde de görülmekte ve DPT, iktisadi planlama, sosyal planlama ve koordinasyon dairesi başkanlıkları aracılığıyla ülkenin bütününde geçerli olacak olan kalkınma planlarını hazırlamaktadır.

1980’li yıllar ise benimsenen ekonomik ve toplumsal politikalar ışığında kalkınmanın rafa kaldırıldığı ve planlamanın piyasa koşullarına kaydığı bir dönemdir. Bu koşullar altında hazırlanmakta olan

kalkınma planlarında temel amaç, devletin ekonomik ve toplumsal alanda doğrudan üretici olmasının önüne geçebilmek ve rekabete dayalı açık bir toplum yaratabilmektir. Kalkınma planlarına göre bu amaca ulaşabilmek için başvurulması gereken iki temel araç, devletin özelleştirmeler yoluyla üretici fonksiyonun ortadan kaldırılması ve devletin piyasa için piyasayı düzenleme işlevinin ön plana çıkarılmasıdır. Kalkınma planlarında beliren bu şekildeki yön değişikliği kendisini planlama örgütünün örgütlenmesinde de göstermekte ve yapılan çeşitli yasal düzenlemeler aracılığıyla planlama örgütünün bütünsel planlama fonksiyonlarında gerilemeler yaşanmaktadır. Buna göre DPT'nin bütünsel planlama amacıyla oluşturulmuş olan iktisadi planlama, sosyal planlama ve koordinasyon dairesi başkanlıkları lağvedilerek yerlerine yeni sağ politikalara uygun olarak yeni birimler kurulmakta ve DPT'nin planlama görevi özel sektör önündeki belirsizlikleri giderme görevine dönüştürülmektedir.

2000'li yıllar ise planlamanın 1980'li yıllarda başlayan dönüşümünün devam ettiği ancak stratejik planlama olarak yeni ve farklı bir aşamaya geçildiği bir dönemdir. Bu dönem içerisinde ulusal düzeyde hazırlanmakta olan kalkınma planlarında her alanı ayrıntılı bir şekilde düzenleyen planlama anlayışı terk edilerek yerine yeni sağ politikaları hayata geçirecek hukuki ve kurumsal düzenlemeleri ön plana çıkararak bir planlama anlayışı getirilmektedir. Kalkınma planlarının bu şekilde stratejik planlama düşüncesine uygun olarak hazırlanmasına paralel olarak planlamanın örgütlenmesinde de önemli değişiklikler yaşanmakta ve hem merkezi düzeyde hem de kurumsal düzeyde yeni düzenlemelere gidilmektedir. Merkezi düzeyde yaşanan en önemli değişiklik planlama örgütünün isminin ve görevlerinin stratejik planlama anlayışı çerçevesinde dönüşümünü öngören bir tasarının hazırlanmasıdır. Bu tasarı DPT'nin geleneksel planlama görev ve yetkilerini ortadan kaldırmakta ve planlama birimini uluslararası örgütlerle işbirliği içerisinde stratejiler belirleyen bir konumda “devletsiz” ve “üstün yetkisiz” bir yapıya sokmaktadır. Planlamanın örgütlenmesinin merkezi düzey dışında yaşadığı bir diğer değişiklik alanı da planlama düşüncesinin kurum bazlı olarak kurulmasıdır. Buna göre her bir kamu kurumu ya da kuruluşu politika üretme kapasitesinin artırılması amacıyla kendi geleceğini kendisi planlamalı ve bütün iş ve işlemlerini de bu planlara uygun olarak yerine getirmelidir.

Yukarıda temel özellikleri özetlenen yakın tarihe ilişkin bu beş dönem de göstermektedir ki Türkiye'de planlama anlayışında ve örgütlenmesinde önemli değişimler yaşanmıştır. Bu beş farklı dönemde Türkiye, içinde bulunduğu ulusal ve uluslararası konjonktüre uygun bir planlama anlayışı benimsemiştir. 1930'lu yıllarda devletçi politika-

lar temelinde sanayileşmeye dayalı sektörel gelişme amacı ön plana çıkmıştır. 1940'lı ve 1950'li yıllar ise devlerin ekonomideki ağırlığının sorgulandığı ve buna uygun olarak yeni planlama belgelerinin ya da plansızlığın vurgulandığı bir dönemdir. Planlı dönem olarak bilinen 1960'lı yıllarda ise kalkınma amacı belirlemekte ve planlamada anlayış ve örgütlenme olarak buna uygun bir yapılanmaya gidilmektedir. 1980'li yıllar ise düzenleyici devlet düşüncesi çerçevesinde planlama anlayışının piyasalaşmaya başladığı ve örgütlenmenin de bu anlayış temelinde değiştirildiği özellikler sergilemektedir. Planlamanın evriminde yaşanan bu değişiklikler özellikle 2000'li yıllarda daha da somutlaşmakta ve ulusal kalkınma düşüncesi bir kenara bırakılmaktadır. Sonuç olarak genel amacın uluslararası dünyaya eklenmesi olarak belirlenmesi, kalkınma planlarını yapısal değişim projelerine uygun olarak sadece genel stratejinin belirlendiği politika metinlerine dönüştürmekte ve planlama teşkilatı da ulusal planlama örgütü olarak değil de stratejik planlama ofisi şeklinde kurgulanmaktadır.

KAYNAKÇA

- 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, RGT: 24.12.2003, 25326.
- 5436 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RGT: 24.12.2005, 26033.
- Altıntaş, Mustafa, *Türkiye'de Planlı Kalkınma ve Uygulama Sonuçları*, Muğla İşletmecilik Yüksek Okulu Yayınları, Ankara, 1978.
- Arslan, Kahraman, "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 7, (Bahar 2005/1), s.275-294.
- Ataay, Faruk, "BKA Tasarımının 'Kalkınma' Anlayışı Üzerine", *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, Menaf Turan (Der), Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005, s. 15-33.
- Ateş, Mustafa, *DPT Bünyesindeki Kurullar: Yüksek Planlama Kurulu ve Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 2001.
- Aytür, Memduh, *Kalkınma Yarışı ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970.
- Aytür, Memduh, *Türk Kalkınma Hukuku*, TODAİE, Ankara, 1967.
- Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*, 13. B., İmge Kitabevi, Ankara, 2009.
- Çınar, Tayfun, "1932 Yılı Devletçilik Yılı: Temmuz Kararları Çerçevesinde Devletçiliğe Geçiş", *Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1929-1939*, Ankara, 2007, s.303-317.

- Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 223 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*, 18.06.1984, 18435 (Mükerrer).
- Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 223 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 304 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*, RGT: 31.12.1987, 19681.
- Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 3701 Sayılı Kanun*, RGT: 22.03.1991, 20822.
- Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 511 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*, RGT: 19.09.1993, 21700 (Mükerrer).
- Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 540 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*, RGT: 24.06.1994, 21970 (Mükerrer).
- Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin 470 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*, RGT: 06.01.1992, 21103).
- Dokuzuncu Kalkınma Planı Stratejisi (2007-2013) Hakkında 2006/10399 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı*.
- Dokuzuncu Kalkınma Planı Stratejisi (2007-2013) Hakkında 2006/10399 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı*, RGT: 13.05.2006, 26167.
- Necat Erder, “Türkiye’nin İlk Planlama Deneyimi”, *Türkiye’de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü 1960-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.229-243.
- Er, Selami, “Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Dış Denetimi ve 5018 Sayılı Kanunda Yapılan Değişiklikler”, *Sayıştay Dergisi*, S:68, (Ocak-Mart 2008), s.29-46.
- Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 2.B., Ankara, İmge Kitabevi, 1990.
- Estava, Gustavo, “Kalkınma”, *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü*, (Ed: Firkat Başkaya ve Aydın Ördök), Maki Basın Yayın, Ankara, 2008, s.581-601.
- Feridun, Server, “Milli Birlik Komitesinin Memleket Meseleleri Hakkında Temel Görüşleri”, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, Aydın Güler Kitabevi, İstanbul, 1962, s.85-90.
- Güler, Birgül Ayman, “Otuzlu Yıllarda Yönetim”, *Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1929-1939*, Ankara, 2007, s.1-20.
- Güler, Birgül Ayman, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, TODAİE, Ankara, 1996.
- Güler, Birgül Ayman, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, 2. B., İmge Kitabevi, Ankara, 2005.
- Günçe, Ergin, “Türkiye’de Planlamanın Dünü -Bugünü – Yarını”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (1981 Özel Sayısı), s.117-132.
- Goddard, J. B. ve Chatterton, P., “Regional Development Agencies and The Knowledge Economy: Harnessing The Potential of Universities”,

- Environment and Planning Center Government and Policy*, Vol:17, No:6, (1999), s. 685-699.
- Kalfa, Ceren, “1933 Yılı: Planlamada Sümerbank Modeline Geçiş”, *Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1929-1939*, Ankara, 2007, s. 413-427.
- Karacal, Hasan, “Sosyal Planlamanın Problemleri Üzerine”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (1981 Özel Sayısı), s.263-286.
- Atilla Karaosmanoğlu, “DPT’nin Kuruluşu ve 21. Yüzyılda Planlama”, *Türkiye’de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü 1960-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.189-228.
- Kepek, Yakup, *Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1983.
- Kuruç, Bilsay, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası*, C:2, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:580, Ankara, 1993.
- Kuruç, Bilsay, *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1987.
- Kuruç, Bilsay, “Bir Planın Anatomi Politigi: Dördüncü Plan’ın Hazırlanışı ve Sonu”, *Türkiye’de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü 1960-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.357-410.
- Küçük, Yalçın, “Türkiye’de Planlama Kavramının Gelişimi Üzerine”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (1981 Özel Sayısı), s.79-115.
- Martin, James W. ve Cush, Frank C. E., *Maliye Bakanlığı Kuruluş ve Çalışmaları Hakkında Rapor*, (Çev: Haluk Demirkan), Damga Matbaası, Ankara, Maliye Bakanlığı, 1952.
- Mıhçı, Hakan, “Görelî Geri Kalmışlıktan Kurtulma Hamlesi ve Türkiye’de Planlı Kalkınma Deneyi”, *Mülkiye*, C:25, S:231, (2001), s. 149-196.
- Mıhçıoğlu, Cemal, “Devlet Planlama Örgütünün Kuruluş Günleri”, *Prof. Dr. Fadıl H. Sur’un Anısına Armağan*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 522, Ankara, 1983, s.229-257.
- Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası, *Türkiye Ekonomisi-Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler (Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının Türkiye Hükümetine Biliştirak Finanse Ettiği Heyetin Raporu*, Akın Matbaası, 1951.
- Orsan, H. Suat ve Tayanç, Tunç, “Türkiye’de Makro Modellere Genel Bir Bakış”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (1981 Özel Sayısı), s.393-405.
- Ölçen, Ali Nejat, *Kemalizmin Ekonomisi*, 2. B., Güldikenî Yayınları, Ankara, 2000.
- Ölçen, Ali Nejat, “1923-1938 Döneminde Birinci ve İkinci Sanayi Planları”, *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 513, Ankara, 1982, s.133-149.
- Öney, Erden, *İktisadi Planlama*, 5. B., Savaş Yayınları, Ankara, 1987.

- Öngüt, İbrahim, “Planlı Karma Ekonomide Özel Sektöre Rehberlik Türkiye’deki Tecrübeler”, *Karma Ekonomide Planlama ve Gelişme*, Dördüncü Konferans, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul, 1965, s.240-255.
- Özşen, Tayfur, *Planlama Yönetimi (Türkiye’de APK Birimleri Uygulaması)*, Ankara, 1987.
- Sezen, Seriyeye, *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye’de Planlama*, TODAİE, Ankara, 1999.
- Somel, Ali “Planlama”, *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü*, (Ed: Fırat Başkaya ve Aydın Ördök), Maki Basın Yayın, Ankara, 2008, s.927-940.
- Soyak, Alkan, *Ulusalda Uluslarüstüne İktisadi Planlama ve Türkiye Dene-yimi*, Der Yayınları, İstanbul, 2006.
- Soysal, Mümtaz, *Demokratik İktisadi Planlama İçin Siyasi Mekanizma*, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1958.
- Strateji Geliştirme Birimlerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönet-melik*, RGT:18.02.2006, 26084.
- Stratejik Araştırma ve Planlama Kurumu Kurulması Hakkında Kanun Tasa-rısı* Taslağı,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/haber/2002/06/KanunTasariTaslagi.doc>, (Erişim Tarihi: 20.06.2008).
- Stratejik Araştırma ve Planlama Kurumu Kurulması Hakkında Kanun Tasa-rısı* Genel Gerekçesi,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/haber/2002/06/GenelGerekce.doc>, (Erişim Tarihi: 20.06.2008).
- Şenses, Fikret, “Gelişme İktisadi ve İktisadi Gelişme Nereden Nereye?”, *Kalkınma İktisadi Yükselişi ve Gerilemesi*, (Yay. Haz: Fikret Şenses), 3.B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.93-128.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*, Ankara, 1963.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*, Ankara, 1989.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*, Ankara, 1984.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Dokuzuncu Kal-kınma Planı (2007-2013)*, Ankara, 2006, s.2.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Dokuzuncu Kal-kınma Planı ile İlgili 2005/18 Sayılı Başbakanlık Genelgesi*, RGT:05.07.2005, 25866.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Uzun Vadeli Stra-teji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*, Ankara, 2000.

- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*, Ankara, 1995.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, *1968 Yılı Programı*, Ankara, 1968.
- Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim, *Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi, No:1, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1974.
- Thornburg, Max Weston, *Türkiye Nasıl Yükselir?*, (Çev: Semih Yazıcıoğlu), Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1948.
- Töre, Nahit, “Atatürk Döneminin (1923-1936) Dış Ekonomik İlişkiler Politikası”, *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 513, Ankara, 1982, s.45-61.
- Türel, Oktar, “Türkiye’de 1978-79 Bunalımı ve Merkezi İktisadi Planlama”, *Türkiye’de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü 1960-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.411-441.
- Türkcan, Ergun, “DPT’nin Kuruluşu Tarihi Belgeler, Tinbergen ve Koopman’ın Katkıları”, *Türkiye’de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü 1960-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.153-187.
- Ünsal, Fatma, “Yerelleşme ve Kentsel Planlamanın Açmaz(lar)ı”, *Kamu Yönetiminden Planlamaya Yeniden Yapılanma*, (Yayına Hazırlayanlar: Pelin Pınar Özden ve Adalet Alada), İstanbul, 2006, s.126-131.
- Yavilioğlu, Cengiz, “Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C:3, S:1, (2002), s.59-77.
- Yayman, Hüseyin, *Türkiye'nin İdari Reform Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008.